

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.9

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.3/06>**Добровольська В.В.**

Національний університет «Одеська юридична академія»

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЗМІШАНИХ (МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ) МОРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

Стаття присвячена аналітичній характеристиці господарсько-правового регулювання змішаних (мультиmodalьних) морських перевезень, які здійснюються різноманітними видами транспорту задля їх зручності, оперативності та швидкості виконання. Змішані морські перевезення означають як перевезення морським, як то – пароплавами, поромами, яхтами тощо так й іншими видами транспорту (автомобільним, повітряним). Мультиmodalьність у контексті перевезень означає комплексний або змішаний та може бути як внутрішнього так і міжнародного характеру.

Господарський аспект морських перевезень виражається через господарсько-правове забезпечення, наявність перевізника - суб'єкта господарської діяльності, об'єкта – вантажу та/або пасажирів, мети – отримання прибутку. Важливим аспектом морського перевезення є легалізаційні обов'язкові умови його здійснення, а саме державна реєстрація перевізника, отримання ліцензії та різноманітних документів дозвільного характеру, як то на діяльність, так й на морський транспорт. Легалізаційні документи на морський транспорт підтверджують наявний безпечний його технічних стан та можливість експлуатації та підлягають періодичному оновленню.

Як правило, зазначені перевезення ґрунтуються на договірних засадах, з урахуванням норм Цивільного та Господарського кодексів України та спеціального транспортного законодавства, до якого відносяться й локальні акти, як то статuti, які його доповнюють та уточнюють. Договір щодо мультиmodalьних морських перевезень є багатостороннім, строковим, оплатним, консенсуальним, однооб'єктним, майново-господарським. Всі умови зазначеного договору є істотними, а його форма – проста письмова.

Ключові слова: морські перевезення, морський транспорт, мультиmodalьні змішані перевезення, вантаж, суб'єкти господарювання, отримання прибутку.

Постановка проблеми. Морські перевезення є різновидом господарської діяльності щодо транспортування в залежності від різновиду транспорту, які є досить розповсюдженими та затребуваними на ринку виникають проблеми щодо його правового забезпечення та визначення нормативно-легалізаційних умов. Взагалі морські перевезення представляє собою діяльність з приводу доставки вантажу та/або пасажирів морським транспортом, яку здійснюють суб'єкти господарювання, на умовах та в порядку визначеними нормами чинного законодавства. Важливим є надання визначення змішаних морських

перевезень, дослідженням яких майже не приділялося достатньої уваги, з урахуванням сучасних нормативних господарських положень та судової практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чисельні наукові розробки присвячені умовам та порядку здійснення морських перевезень, у тому числі й деяких аспектів змішаних перевезень, а саме таких вчених як: Богданов С. М., Брайковська А. М., Л. М. Волинець, Каспрук О. С., Петриковець О. О., Платонов О. І., Щербина Р. С. та інші, але не зверталось достатньої уваги господарсько-правовому аспекту визначення та ана-

літичної характеристики мультимодальних морських перевезень.

Метою статті є визначення господарсько-правових засад змішаних (мультимодальних) морських перевезень, які здійснюються різноманітними видами транспорту задля їх зручності, оперативності та швидкості виконання.

Виклад основного матеріалу. Морський транспорт в Україні використовується завдяки її вигідному географічному положенню, наявністю чисельних морських портів та загального і спеціального нормативного його забезпечення. Слушною є думка про те, що «Транспортні операції як у світі, так і в Україні характеризуються масовістю, ритмічністю та достатньою складністю. У зв'язку з цим виникає потреба в чіткому правовому механізмі здійснення перевезень всіма видами транспорту, фіксації прав та обов'язків учасників транспортного процесу і, що найголовніше, у визначенні відповідальності за безпеку перевезень, захист усіх його учасників від небажаного впливу та порушень. Правовідносини перевізників та інших учасників транспортного процесу підлягають належному правовому регулюванню» [1, с. 414]. До загального законодавчого забезпечення наявності та функціонування морського транспорту відноситься Господарський та Цивільний кодекси України, а до спеціального – розгалужена система транспортного законодавства, а саме: Кодекс торговельного мореплавства, Закони України «Про транспорт», «Про внутрішній водний транспорт» підзаконні акти та локальні, наприклад, статuti.

Перевезенням вантажу в змішаному сполученні в даний час вважають такі, за якими доставку вантажу від відправника до одержувача здійснюють, принаймні, два різних види транспорту, коли вони виконуються на цьому маршруті під відповідальністю тільки одного перевізника, за єдиним транспортним документом, що підтверджує укладення договору перевезення, і оплачується за єдиної наскрізної тарифної ставки.

У літературі вказується, що «змішані міжнародні перевезення дозволяють оптимізувати процес транспортування вантажів з точки зору простору та часу. Цей вид перевезень дає можливість усунути недоліки окремих видів транспорту, скоротити витрати на транспортування, зменшити термін доставки вантажу до кінцевого споживача, а також вимагає від транспортних підприємств постійно підвищувати якість своїх послуг. На сучасному етапі виникає необхідність більш якісного управління міжнародними зовнішніми пере-

везеннями з метою їх відповідності до ринкових умов та динаміки змін зовнішнього середовища. Розвиток змішаних міжнародних перевезень сприятиме пришвидшенню інтеграції транспортних систем до світової системи перевезень, що дозволить кожній країні повною мірою використати свій транзитний потенціал» [2, с. 96].

Розвиток транспорту та необхідність раціоналізації перевезень вантажів, пасажирів і багажу в міжнародному сполученні вимагають виконання перевезень між різними державами за участю декількох видів транспорту. Такі перевезення отримали назву змішаних. В Європі частка таких перевезень сягає 40–50 % [3, с. 68]. Такий вид сполучень здатний забезпечити узгоджене функціонування світової транспортної системи, вирішити економічні проблеми транзитних країн за рахунок збільшення експорту транспортних послуг. Інтегровані транспортно-технологічні системи доставки вантажів за участю декількох видів транспорту дозволяють об'єднати інтереси вантажовідправника, перевізника та одержувача [4, с. 242]. На думку Л. М. Волинець «мультимодальні перевезення – можна трактувати як міжнародні перевезення, що виконуються двома або більше видами транспорту, організовані оператором, який бере на себе відповідальність доставки вантажів «від дверей до дверей» за єдиним договором та наскрізною ставкою фрахту» [5, с. 185]. Зазначена думка є дискусійною, адже мультимодальні не тільки означає міжнародний їх аспект, а ключовим тут є використання різноманітного транспорту. Так, слушною є позиція, зокрема, С. М. Богданов та А. О. Андрієнко, які наголошують, що мультимодальні перевезення – це перевезення, за яких вантаж доставляється кількома транспортними компаніями, які передають його одна одній по ланцюгу, використовуючи при цьому різні види транспорту [6, с. 82]. Зазначену позицію трактує й законодавець, так у ст. 1 Закону України «Про мультимодальні перевезення» мультимодальне перевезення це перевезення вантажів двома або більше видами транспорту на підставі договору мультимодального перевезення, що здійснюється за документом мультимодального перевезення.

Зміст та різновиди мультимодальних перевезень доречно розглядати з точки зору їх класифікацій, так, С. М. Павлюк пропонує класифікацію перевезень вантажів у прямому змішаному сполученні з урахуванням таких критеріїв, як: види транспорту, що беруть участь у перевезеннях вантажів у прямому змішаному сполученні

(перевезення вантажів у залізнично-водному, автомобільно-залізничному, автомобільно-водному, автомобільно-воднозалізничному, автомобільно-повітряному, залізнично-водно-автомобільному та інших види перевезення вантажів); об'єкт транспортування (перевезення у прямому змішаному сполученні наливних, сипких вантажів (руда, зерно, вугілля, нафта, нафтопродукти)); межі території переміщення (внутрішнє та міжнародне перевезення); обсяг послуг, що надаються при перевезенні (переміщення вантажу у прямому змішаному сполученні (у вузькому значенні) та надання, крім переміщення, додаткових послуг, що пов'язані з перевезенням та спрямовані на забезпечення перевезення двома та більше видами транспорту за єдиним документом (у широкому значенні); зміст діяльності (правовідносини щодо здійснення перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні; правовідносини щодо організації перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні); порядок оформлення перевізних документів (в паперовій або електронній формі); транспортні засоби, за допомогою яких здійснюється перевезення вантажів (перевезення вантажів у залізничних вагонах, контейнерах, на морських суднах, поромах, вантажних автомобілях, повітряному судні, трейлерах) [7, с. 185].

Змішані перевезення є динамічною структурою світової та вітчизняної економіки, адже саме «Розвиток змішаних перевезень вантажів є провідною тенденцією сучасної транспортної системи у всьому світі. Він базується на використанні логістичного підходу та сучасних комп'ютерних та інформаційних технологіях, що забезпечує узгодженість дій всіх суб'єктів товаротранспортних систем. Визначальними факторами використання того або іншого виду транспорту є номенклатура вантажів, потужність вантажопотоків і дальність перевезень. Досвід міжнародних транспортних підприємств свідчить, що останніми роками дві третини перевезень вантажів здійснювалось у змішаних сполученнях» [8, с. 81]. Пунктами взаємодії при таких перевезеннях є залізничні колії, морські та річкові порти, криті склади і майданчики, вантажно-розвантажувальні комплекси, сортувальні станції. Технічне оснащення і технологія роботи транспортних вузлів визначає ефективність роботи транспортної системи в цілому [9, с. 185].

У 1973 р Міжнародна торгова палата опублікувала Уніфіковані правила щодо комбінованого транспортного документа (Правила МТП № 298). На їх підставі Міжнародна асоціація судновлас-

ників спільно з Балтійською міжнародною радою (БІМКО) випустили в 1977 р рамкову проформу товарообмінного документа комбінованого перевезення («Комбідок»). Міжнародна федерація експедиторських асоціацій (ФІАТА) удосконалила свій мультимодальний коносамент, прийнявши проформу ФІАТА 1992 р. яка використовується в даний час.

У 1980 р була прийнята Конвенція ООН про міжнародні змішані перевезення і формуляра документа комбінованого перевезення (СТ), застосовуваних у практиці перевезень. Конвенція закріпила концепцію товаророзрядного (оборотного) мультимодального коносамента і оператора перевезення вантажу в змішаному сполученні. Також необхідно звернути увагу на те, що у англійській редакції Конвенції використано слово «multimodal», а україномовний та російськомовний (один з офіційних мов ООН) містять його переклад як «змішані», «смешанные». Саме через це, на погляд Р. С. Шелудякова, відбувається змішування понять «мультимодальні» та «змішані» перевезення, які є рівнозначними [10, с. 142]. Конвенція 1980 є основним міжнародним договором в галузі правового регулювання змішаних комбінованих перевезень. Конвенція, у статті 1, надає визначення таких термінів як:

– міжнародні змішані перевезення, які передбачають перевезення вантажів щонайменше двома різними видами транспорту на підставі договору змішаного перевезення з пункту в одній країні, де вантажі надходять у відання оператора змішаного перевезення, до обумовленого пункту доставки в іншій країні;

– оператор змішаного перевезення, означає будь-яку особу, яка від свого власного імені або через іншу особу укладає договір змішаного перевезення, виступає як сторона договору і приймає на себе відповідальність за виконання договору;

– договір змішаного перевезення, що означає договір, на підставі якого оператор змішаного перевезення за сплату провізних платежів зобов'язується здійснити або забезпечити здійснення міжнародного змішаного перевезення. «Документ змішаного перевезення» означає документ, який посвідчує договір змішаного перевезення, прийняття вантажу оператором змішаного перевезення у своє відання, а також його зобов'язання доставити вантаж у відповідності до умов договору [11].

Токіо у 1969 р. був прийнятий проект Конвенції про змішані перевезення вантажів («Токійські правила»). У цих Правилах вперше отримала

офіційне визнання концепція оператора перевезення вантажу в змішаному сполученні як юридичної особи, яка укладає з відправником договір перевезення вантажу в змішаному сполученні та несе перед ним відповідальність за втрату або пошкодження вантажу. Оператор укладає договори з фактичними перевізниками, які таку відповідальність несуть безпосередньо перед ним [12, с. 95]. Ідеї, що містилися у Токійських правилах стали основою проформ транспортних документів, розроблених для оформлення змішаних вантажних перевезень такими міжнародними організаціями, як: ФІАТА, БІМКО. Міжнародна асоціація повітряного транспорту розробила нейтральну авіанакладну, в якій обумовлюється можливість її застосування на наземних ділянках змішаного сполучення [13].

Договірні засади перевезень є зручною та достовірною формою їх організації та здійснення, у тому числі й стосовно змішаних морських. Ст. 312 ГК України визначає договір мультимодального перевезення як перевезення різними видами транспорту, а за Законом України «Про мультимодальні перевезення» це договір між оператором мультимодальних перевезень та замовником послуги мультимодального перевезення на надання послуги мультимодального перевезення. Тобто,

ключовим аспектом є надання відповідної послуги, умови та порядок якої викладені в договорі. Вважається, що оператором та замовником є суб'єкти господарювання, а послуга відноситься до надання послуги в контексті нормативного визначення господарської діяльності, яка також надається з метою отримання прибутку. Заслугує на увагу думка Н. Постнової про те, що «укладення міжнародного змішаного договору перевезення вантажу надає власнику вантажу ряд переваг, зокрема, власник вантажу звільняється від необхідності укладати окремі угоди з різними перевізниками та безпосередньо брати участь у транспортному процесі на різні етапи» [14, с. 185].

Висновки. Мультимодальні морські перевезення це різновид господарської діяльності, комплексного характеру, змістом якої є планування, організація, здійснення та безпека перевезення морським та/або іншим видом транспорту, на підставі, умовах, прав та обов'язків, які визначені в договорі, з метою отримання прибутку.

Договір мультимодального морського перевезення це двох або багатостороння угода, господарського характеру, комплексного нормативного регулювання, за якою перевізники зобов'язуються доставити вантаж замовнику, на засадах оплатності, строковості, безпечності та цілісності.

Список літератури:

1. Медведська В. В. Відповідальність перевізника за договором перевезення вантажу повітряним транспортом. *Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія*. 2012. Вип. 9. С. 414–417.
2. Чень Юняо Міжнародні змішані перевезення: теоретична сутність та практичне значення. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 4. С. 91–97.
3. Брайковська А. М. Досвід організації вантажних перевезень у змішаному сполученні. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2013. № 1. С. 68–77.
4. Щербина Р. С. Методологічний аспект основних елементів змішаних перевезень експортних вантажів. *Збірник наукових праць ДЕГУТ. Серія «Транспортні системи і технології»*, 2015. Вип. 26–27. С. 242–249.
5. Волинець Л. М. Концептуальні аспекти формування мультимодальних перевезень в умовах глобалізації. *Економіка та управління на транспорті*. 2018. № 7. С. 121–132.
6. Богданов С. М., Андрієнко А. О. Види змішаних вантажних перевезень: їх особливості, роль та перспективи розвитку в Україні. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. 2017. № 2. С. 80–86.
7. Павлюк С. М. Правове регулювання перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Донецький національний університет імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України, Вінниця, 2020. 193 с.
8. Богданов С. М., Андрієнко А. О. Види змішаних вантажних перевезень: їх особливості, роль та перспективи розвитку в Україні. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. 2017. Вип. 2 (02). С. 80–86.
9. Петриковець О. Пропозиції щодо оптимізації взаємодії різних видів транспорту при змішаних перевезеннях. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер.: Транспортні системи і технології*. 2013. Вип. 22. С. 185–188.
10. Шелудяков Р. С. Обмеження відповідальності перевізника при змішаних перевезеннях: міжнародно-правовий аспект. *LEX PORTUS*. 2018. № 1 (9). С. 127–143.
11. Про міжнародні змішані перевезення вантажів: Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 24.05.1980 р. URL: <http://www.singlewindow.org/docspravo/12/119?lang=ukr>
12. Каспрук О. С. Проблеми правового регулювання міжнародних мультимодальних перевезень. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. Випуск 126. Ч. I. С. 93–100.

13. Змішані перевезення як різновид міжнародних перевезень вантажів та міжнародне право. URL: <http://studbooks.net/>

14. Шелудяков Р. С. Обмеження відповідальності перевізника при змішаних перевезеннях: міжнародно-правовий аспект. LEX PORTUS. 2018. № 1 (9). С. 127–143.

15. Постнова Н. До проблем договірної регулювання міжнародних змішаних перевезень вантажів. *Право та інновації*. 2021. № 3(35). С. 17–23.

Dobrovolska V.V. ECONOMIC AND LEGAL ASPECT OF MIXED (MULTIMODAL) SEA TRANSPORTATION

The article is devoted to the analytical characteristics of the economic and legal regulation of mixed (multimodal) sea transportation, which is carried out by various types of transport for their convenience, efficiency and speed of execution. Mixed sea transportation means both transportation by sea, such as by steamships, ferries, yachts, etc., and other types of transportation (by road, air). Multimodality in the context of transportation means complex or mixed and can be both domestic and international in nature.

The economic aspect of sea transportation is expressed through economic and legal support, the presence of the carrier - the subject of economic activity, the object - cargo and/or passengers, the goal - making a profit. An important aspect of sea transportation is the legalization mandatory conditions for its implementation, namely state registration of the carrier, obtaining a license and various documents of a permissive nature, both for activities and for sea transport. Legalization documents for sea transport confirm its safe technical condition and the possibility of operation and are subject to periodic updating.

As a rule, the specified transportation is based on contractual principles, taking into account the norms of the Civil and Economic Codes of Ukraine and special transport legislation, which also includes local acts, such as statutes, which supplement and clarify it. The contract for multimodal sea transportation is multilateral, fixed-term, paid, consensual, single-object, property-economic. All terms of the specified contract are essential, and its form is a simple written one.

Key words: *sea transportation, sea transport, multimodal mixed transportation, cargo, business entities, profit making.*